

การพัฒนาชุมชนตามแนวทางพระพุทธศาสนา The Community Development according to Buddhism

ปรุดม์ บุญศรีตัน Parud Boonsriton

คณะมนุษยศาสตร์ ภาควิชาปรัชญาและศาสนา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Faculty of Humanities, Department of Philosophy, Chiang Mai University

พระครูสิริสุตานุยุต, ผศ.ดร. Phrakhrusirisutanuyut

พัลลภ ทารุกำจา Panlob Harukhamja

สราวุฒิ ะสารชัย Sarawut wasanchaia

วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

parud145@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อเสนอการพัฒนาชุมชนตามแนวทางพระพุทธศาสนา หลักการพัฒนาเชิงพุทธมีหลักพุทธศาสตร์ทำให้เกิดลักษณะความเป็นมนุษย์มากกว่าความปรารถนาที่จะครอบครองวัตถุโดยเน้นเรื่องความสามัคคี ใช้หลักการมีส่วนร่วม การพัฒนาไม่ใช่เรื่องของการสงเคราะห์ แต่เป็นเรื่องของการปลดปล่อยและหลุดพ้น ตามทฤษฎีของพระพุทธศาสนา การพัฒนาที่มีความหมายตรงกับคำว่าภาวนา ซึ่งหมายถึง คุณชาติเป็นเครื่องยังกุศลให้เกิด เป็นเครื่องยังกุศลให้เจริญ ความมีสำรวมใจตั้งความปรารถนา การทำให้มีขึ้น ให้เป็นขึ้น ให้เจริญขึ้น การอบรมให้เจริญขึ้น โดยพระพุทธศาสนาแสดงหลักการภาวนาหรือการพัฒนาไว้ว่า จะต้องดำเนินไปพร้อม ๆ กัน 4 ทาง คือ กาย ศีล จิต และปัญญา ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับกระบวนการพัฒนา การวางแผน และการกำหนดเป้าหมาย เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีไม่ทำให้เกิดผลกระทบ มีคุณค่าสามารถครอบคลุมทั้งกายภาพ สังคม จิตใจและสติปัญญา กระบวนการพัฒนาทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ปรับปรุง รักษาสิ่งที่ดีให้คงอยู่ ทำให้เกิดความเชื่อมั่นและช่วยเหลือตนเองในการพัฒนาแบบยั่งยืนสืบต่อไป

คำสำคัญ: การพัฒนา, ภาวนา, ชุมชน, แนวทางพระพุทธศาสนา

Abstract

This academic article aims to propose community development principles according to Buddhist guidelines which has its development principles strategy to characterize the humanity rather than the desire for material possessions. It emphasize on unity by the principle of participation, and is not about succour but deliverance and liberation. According to the Buddhist theory, the term “development” is synonymous with the word “Bhāvanā,” which means the virtue to promote the goodness in the mind, the will to make the good determination, to make it be, arise, and fully develop. Buddhism states the principles of development that they must be cultivated in the four dimension: body, morality, the mind, and wisdom, and these development process depends on planning and goal setting in order to make changes in a good way without negative consequence, and it also can be able to create the values in physical, mental, social and intellectual as well. Additionally, the development process in the Buddhist way can make a change, improvement, and maintain goodness, and it provides confidence and self-help in sustainable development forever.

Keywords: Development, Community, Buddhist Principle

บทนำ

ปัจจุบันสถานการณ์ต่าง ๆ ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและเทคโนโลยีได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ส่วนหนึ่งมาจากปัจจัยภายในประเทศ เช่น การเพิ่มขึ้นของประชากร การเปลี่ยนแปลงลักษณะของอาชีพ การโยกย้ายถิ่นฐาน ความต้องการที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมของรัฐ ความต้องการในบริการของรัฐที่มีคุณภาพและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เป็นต้น แต่ปัจจัยที่สำคัญ คือ ปัจจัยภายนอกประเทศ ซึ่งเข้ามามีอิทธิพลโดยตรงหรือผสมผสานกับปัจจัยภายในประเทศดังกล่าว กล่าวคือ แนวโน้มของสังคมโลกในปัจจุบัน ที่เปิดให้มีการค้าขายและความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับประเทศต่าง ๆ อย่างใกล้ชิดและไร้พรมแดนหรือเรียกว่า “ยุคโลกาภิวัตน์” ซึ่งได้รับการเอื้ออำนวยจากทั้งบรรยากาศทางการเมืองระหว่างประเทศ ความสะดวกในการติดต่อสื่อสาร การเดินทาง การ

ขนส่งสินค้า ตลอดจนความสะดวกในเรื่อง ๆ อันเป็นผลมาจากความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (สมาน รัสสิโยกฤษฎ์, 2546 : 2)

พระพุทธศาสนา เป็นหลักนทางในการพัฒนา ไว้อย่างน่าสนใจว่า ปัจจุบันนี้ ได้เป็นที่ยอมรับกันทั่วไปแล้วว่า การที่จะพัฒนาประเทศให้สำเร็จผลดีบรรลุลุคตหมายที่ต้องการได้อย่างแท้จริงนั้น จะพัฒนาเพียงด้านวัตถุอย่างเดียวนั้นไม่เพียงพอประสพการณ์ในการพัฒนา ตลอดเวลายาวนานที่ผ่านมา ได้สอนให้เป็นตระหนักว่า การมุ่งพัฒนาวัตถุภายนอกอย่างเดียวนั้น แม้จะระดมทุนลงไปอย่างมากมาย ก็ไม่ทำให้สังคมบรรลุความมั่งคั่งรุ่งเรืองและสันติสุขที่แท้จริงได้ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2543) สังคมไทยปัจจุบันมีปัญหามากมาย เมื่อพิจารณาถึงเหตุที่แท้จริงแล้วจะพบว่า มูลเหตุของปัญหามีจุดกำเนิดมาจากความเสื่อมทางจิตใจของคนในสังคม เป็นเพราะการขาดคุณธรรมประจำใจ ดังนั้นการแก้ปัญหาที่ถูกต้องที่สุด คือ การทำให้คนในสังคม มีศีลธรรมประจำใจ การปลูกฝังศีลธรรมให้เกิดขึ้นในจิตใจได้ดังนั้นจำเป็นต้องมีปัจจัยอยู่หลายประการข้อสำคัญที่สุดก็คือ “การมีแบบอย่างที่ดีของสังคม” การมีแบบอย่างที่ดีของสังคม หมายถึง คุณความดีที่คนไทยทุกคนสมควรนำมาเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตได้ทั้งหมด มีอยู่แล้วในหลักพุทธธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา (ธีรยุทธพิงเทียร. 2541: 46)

ในปัจจุบันการพัฒนาเทคโนโลยีดิจิทัลกำลังนำสังคมโลกเข้าสู่การวิวัฒนาการอย่างรวดเร็วแบบก้าวกระโดด มีความซับซ้อน เชื่อมโยงได้หลายมิติไร้พรมแดนและคาดการณ์ได้ยาก อย่างไรก็ตาม เป็นช่วงที่แต่ละอารยธรรมจะมีเทคโนโลยีเข้ามาใช้อย่างแพร่หลาย แต่อย่างไรก็ตามเมื่อแนวโน้มของการพัฒนาเปลี่ยนแปลงไปมากเท่าไร สังคมปัจจุบันก็หันมาเน้นการพัฒนาจิตใจและการพัฒนาด้านคนมากขึ้น ก็เป็น โอกาสที่วัดและพระสงฆ์หรือพระพุทธศาสนาทั้งหมด จะได้อธิพนบหนาทในการพัฒนาและบทบาทของผู้นำในการพัฒนาชุมชนใหม่โดยปรับตัว ปรับวิธีการและปรับบทบาทนั้นให้เข้ากับสภาพปัจจุบันการที่จะนำทางพัฒนารูปแบบต่างๆ ในการพัฒนาให้โดผลดี จะต้องมีความเข้าใจอย่างชัดเจนเกี่ยวกับหลักการพัฒนาทางพระพุทธศาสนาโดยมีหลักธรรมนำทางการพัฒนา ดังนั้นผู้เขียนจึงสนใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนในมิติพระพุทธศาสนาเพื่อให้ชุมชนมีสันติสุข เกิดความเข้มแข็งและยั่งยืนต่อไป

ปัญหาในด้านการพัฒนาชุมชน

ปัญหาของการพัฒนาชุมชนนั้นคือการขาดการเรียนรู้ในการค้นหาและมองข้ามทุนของชุมชน ถูกครอบงำด้วย “ทุน” จากภายนอก อันเกิดจากการส่งเสริมการพัฒนาของภาครัฐ จนทำให้ชาวบ้านคุ้นเคยอยู่กับความช่วยเหลือ ทำให้ชาวบ้านขาดความมั่นใจช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ ฟุ้งตนเองไม่ได้ เป็นไปตาม **กระบวนทัศน์เดิม** คือ 1) มีรากฐานมาจากการคิดแบบแยกส่วน 2) ต้องการแสวงหาความรู้เพื่อเอาชนะธรรมชาติ 3) รูปแบบการพัฒนาจึงเน้นที่การผลิตขนาดใหญ่ สร้างกลไกการแข่งขัน 4) ขุดรื้อเพื่อนร่วมโลก พยายามออกแบบนวัตกรรมทางเศรษฐกิจใหม่มาพัฒนาการมนุษย์ 5) การทำลายทรัพยากรธรรมชาติกลายเป็นวัฒนธรรมเงินตราและวัฒนธรรมบริโภคนิยม ทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมามากมาย ในสังคมชุมชนไทย เช่น ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาครอบครัว ปัญหาเยาวชนติดยาเสพติด ปัญหาด้านค่านิยมที่ผิด ๆ เช่น หลงใหลวัตถุนิยมที่เป็นไปตามกระแสโลกาภิวัตน์อย่างปฏิเสธไม่ได้ ปัญหาหลาย ๆ ด้านเป็นผลทำให้ชุมชนอ่อนแอลงจากอดีต แต่ปัจจุบันหลายชุมชนจึงได้ใช้วิกฤตให้เป็นโอกาส ได้หันมาศึกษา ปัญหาและทางออกร่วมกัน เปลี่ยนจากสภาพที่อ่อนแอ เป็นสภาพที่เข้มแข็ง

ก่อให้เกิด**ผลตกค้างของการพัฒนา** คือ 1) ความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างมนุษย์ด้วยกันมีแนวโน้มเสื่อมสลาย 2) ผู้คนมีความห่างเหินและดำเนินวิถีชีวิตที่มีตนเองเป็นศูนย์กลางของจักรวาล 3) ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นเป็นไปอย่างผิวเผินและหยาบคาย 4) ความไว้วางใจซึ่งกันและกันลดลง ขณะที่หวัดระแวงสูงขึ้น 5) การช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันกลายเป็นสิ่งที่พบได้ยาก ดังนั้นการพัฒนาจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง การพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่มีการกระทำให้เกิดขึ้นหรือมีการวางแผนกำหนดทิศทางไว้ล่วงหน้า โดยการเปลี่ยนแปลงนี้ต้องเป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้น วัฒนธรรม, ความเจริญ, ความอุดมงาม, การขยายขยาย (เหมือน วัฒนธรรม) (เศรษฐกิจไม่ดีสังคมมีปัญหาการพัฒนาไม่ยั่งยืนหรือเศรษฐกิจดีสังคมมีปัญหาการพัฒนาไม่ยั่งยืน) **การพัฒนาประเทศไทยในปัจจุบัน** “ประเทศไทย 1.0” ที่เน้นภาคการเกษตร ไปสู่ประเทศไทย 2.0” ที่เน้นอุตสาหกรรมเบา และก้าวสู่โมเดลปัจจุบัน ประเทศไทย3.0” ที่เน้นอุตสาหกรรมหนัก “ประเทศไทย 4.0” จึงเป็นการชักจูงเชื่อมโยงเทคโนโลยีหลักที่ต้นน้ำ เพื่อสร้างความแข็งแกร่งให้กับอุตสาหกรรมเป้าหมายที่อยู่กลางน้ำ และ Startups ต่าง ๆ ที่อยู่ปลายน้ำ โดยใช้พลัง “ประชารัฐ” ในการขับเคลื่อน ต้องปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ใหม่ "มองโลกองค์รวม" ทุกอย่างมีความสัมพันธ์กันมนุษย์ต้องร่วมมือ ประสานประโยชน์

เพื่อประโยชน์ของสังคมประสาเป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติ ความเคารพต่อโลกและธรรมชาติมนุษย์มีความเท่าเทียมกันและมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ชาติพันธุ์เสมอภาค คีนอำนาจสู่ระบบชุมชน เน้นความสำคัญของจิตวิญญาณ ดังนั้น วัตถุประสงค์ของการเขียนบทความนี้ คือ การศึกษาการพัฒนาชุมชนตามแนวทางพระพุทธศาสนา ตามหลักภาวะนา 4 ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อแก้ปัญหาชุมชนได้อย่างครบถ้วนทุกมิติ ไม่ว่าจะเป็นด้านกายภาพโดยใช้หลักกายภาวะนา ด้านพฤติกรรมในการอยู่ร่วมกันในสังคมโดยใช้หลักศีลภาวะนา ด้านจิตใจโดยใช้หลักจิตภาวะนา และด้านการพัฒนาปัญญา โดยใช้หลักปัญญาภาวะนา

แนวคิดเกี่ยวกับชุมชน

3.1 ความหมายของชุมชน

ความหมาย ตามพจนานุกรมในพจนานุกรม Webster's New Dictionary of the American Language ได้ให้ความหมายสรุปได้ว่า “ชุมชน “ หมายถึง กลุ่มคนที่อยู่ในท้องที่หรือในเมืองเดียวกัน มีอาณาบริเวณหรือเมืองที่ มีกลุ่มคนอยู่ร่วมกัน และกลุ่มคนที่อยู่ร่วมกันนี้มีความสนใจในเรื่องต่าง ๆ คล้ายกัน (รัชนีกร เศรษฐโส, 2522 : 91)

Roland Warran (โรแลนด์ วอร์แรน) ให้ความหมายไว้ว่า “ชุมชน” หมายถึง กลุ่มบุคคลหลาย ๆ กลุ่มมารวมกันอยู่ในอาณาเขตและภายใต้กฎหมายหรือข้อบังคับอันเดียวกัน มีการสังสรรค์กัน มีความสนใจร่วมกัน มีผลประโยชน์คล้าย ๆ กัน มีแนวพฤติกรรมเป็นอย่างเดียวกัน เช่น ภาษาพูด ขนบธรรมเนียม ประเพณี หรือพูดอีกอย่างหนึ่ง ก็คือ มีวัฒนธรรมร่วมกันนั่นเอง (จิรพรรณ กาญจนะจิตร, 2530 : 11)

3.2 องค์ประกอบของชุมชน

องค์ประกอบของชุมชนไว้ 3 ประการ (ไพรัตน์ เดชะรินทร์, 2524 : 16 - 17) คือ 1) มนุษย์ (Human Component) 2) สิ่งที่มีมนุษย์คิดค้นประดิษฐ์ขึ้น (Man - Made Component) 3) สิ่งธรรมชาติสร้างขึ้น (Natural Component)

3.3 แนวคิดชุมชนกับศาสตร์สมัยใหม่

Nishida Kitaro ได้กล่าวว่า “แต่ละวัฒนธรรมต้องดำรงไว้การไม่เปรียบเทียบได้ (uniqueness) ของตนในสังคมโลก ถึงแม้ว่าจะพัฒนาตัวเองมาจากการปฏิสัมพันธ์กับวัฒนธรรมอื่น... แต่ละ

วัฒนธรรมมีที่โดยสิทธิชอบธรรมในโลก เพราะที่ไม่มีสองวัฒนธรรมใดที่เหมือนกัน...ชาตินิยม (nationalism) หมายความว่า แต่ละชาติควรมีที่ของตนเองในโลก แต่ละประเทศควรที่จะพัฒนา มุมมองโลกที่เป็นของตนเอง

“การทำให้เป็นสมัยใหม่ (modernization) เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นทั่วโลก และเปลี่ยน กลับไม่ได้ เกิดขึ้นตั้งแต่การปฏิวัติอุตสาหกรรมในยุโรปศตวรรษที่ 18 หรือก่อนหน้านั้น และตั้งแต่หลัง โลกสงครามครั้งที่ 2 เกี่ยวข้องกับสังคมทั่วทั้งโลก”

คานธี “เห็นว่าอารยธรรมสมัยใหม่ (modern Civilization) แม้ว่าจะมีความสำเร็จหลาย ประการ โดยพื้นฐานแล้วมีข้อบกพร่อง คือ เป็นจักรวรรดินิยม รุนแรง ชูตริต คุร้าย กระวนกระวาย ไม่ มีความสุข ขาดแนวทางและเป้าประสงค์ เป็นเพราะว่ามีมโนภาพ “มนุษย์” ไม่ถูกต้อง ละเลยจิต วิญญาณ ให้ค่าแต่กับร่างกาย ซึ่งร่างกายนี้เป็นที่สถิตของกิเลส มีความปรารถนาที่ไม่ถูกควบคุม ขาด ความลึกทางศีลธรรม เป็นวัตถุนิยม ให้คุณค่ากับการครอบครองวัตถุและการบริโภค” “ไม่คิดเลยถึงสิ่ง อื่น เอาแต่เรื่องเศรษฐกิจเป็นศูนย์กลาง ขับเคลื่อนด้วยความตะกละและการแข่งขันอย่างโหดเหี้ยม มี ความจุดหมายเดียว คือ ทำกำไร ใช้เครื่องจักรเพียงเพื่อให้ได้กำไร ไม่คิดถึงผลที่กว้างกว่านั้น คือ ผล ทางศีลธรรมและวัฒนธรรม หลงติดเทคโนโลยีและระบบเหตุผลมากเกินไป” (Bhikhu Parekh Gandhi, 1997)

ท่ามกลางวิกฤติการณ์ในสังคมกระแสหลัก ซึ่งหมายถึงกระแสที่กำลังดำเนินอยู่ทั่วโลก ปรากฏ ว่ามีความพยายามเกิดขึ้นทางทฤษฎีและอุดมการณ์เพื่อสร้างแบบจำลองขึ้นมาใหม่ ที่เรียกว่า แนวคิด แบบ “มนุษยนิยม” (Humanism) ซึ่งเป็นการนำมนุษย์กลับมาสู่ศูนย์กลางของระบบ แนวมนุษยนิยม มีหลายแนว เช่น แนวของคริสต์ศาสนา พุทธปรัชญา แนวมาร์กซิสต์ แนวคานธี และ แนวจิตวิทยา แบบมนุษยนิยม (Humanistic Psychology)

3.4 ปรัชญาแนวจิตวิทยามนุษยนิยม (Humanistic Psychology)

ทฤษฎีนี้จะเน้นเรื่องใหญ่ ๆ 3 เรื่องด้วยกัน คือ เรื่องประสบการณ์ เรื่องความเข้าใจ และเรื่อง การพัฒนามนุษย์

1) ทางด้านประสบการณ์ ย้ำว่า เราควรมีวิธีการสัมผัสโลกด้วยวิธีการใหม่ ๆ ไม่ใช่ เน้นวิทยาศาสตร์แบบกลไกหรือเน้นวิชาการ เราไม่เน้นเหตุผล แต่เน้นการพัฒนาความรู้สึกลงไปใน จิตใจมนุษย์ โดยไม่ให้นุษย์ยึดติดกับโลกภายนอก

2) ทางด้านความเข้าใจ หมายความว่า เราควรจะมีโลกด้วยสายตาทที่กว้างไกล มองโลกไม่แยกเป็นส่วน ๆ มีจิตสำนึกมีโลกทัศน์ที่กว้างขึ้น

3) ทางด้านการพัฒนา เราจะใช้แนวทางที่สนองความต้องการของมนุษย์ที่มีหลายระดับจากความต้องการพื้นฐานไปถึงการพัฒนาทางด้านจิตใจและค่านิยม ในระดับปัจเจกชน

ปรัชญาที่เน้นการพัฒนามนุษย์เป็นศูนย์กลางของการพัฒนาสังคม มีหลักการใหญ่ ๆ อยู่ 5 หลักการด้วยกัน คือ 1) การพัฒนาต้องเน้นความเสมอภาคของสังคม 2) การพัฒนาต้องเน้นความหลากหลายและความเป็นอิสระของการพัฒนาตนเอง ไม่มีการครอบงำ 3) การคิดคำนึงถึงอนาคตและระบบนิเวศเป็นเรื่องที่สำคัญยิ่ง 4) ไม่ล้มที่จะแก้ไขปัญหของผู้ยากไร้ และ 5) ต้องส่งเสริมการปกป้องเสรีภาพ และการสร้างสรรค์ชีวิตของมนุษย์ให้มีความหมาย

3.4 ปรัชญาพัฒนาชุมชน

กรมการพัฒนาชุมชน (2538) ได้กล่าวสรุป ปรัชญางานพัฒนาชุมชน มีความเชื่อว่า 1) มนุษย์ทุกคนมีเกียรติและศักดิ์ศรีในความเป็นคน 2) มนุษย์ทุกคนมีความสามารถ หรือมีศักยภาพ และ 3) ความสามารถของมนุษย์สามารถพัฒนาได้ถ้ามีโอกาส

การพัฒนาตน ตรงกับภาษาอังกฤษว่า self-development การปรับปรุงตน (self-improvement) การบริหารตน (self-management) การปรับตน (self-modification) หมายถึงการเปลี่ยนแปลงตัวเองให้เหมาะสมเพื่อสนองความต้องการและเป้าหมายของตนเอง หรือเพื่อให้สอดคล้องกับ สิ่งที่สังคมคาดหวัง

3.4 หลักการพัฒนาชุมชน

1) การมีส่วนร่วมของประชาชน (People Participation) เป็นหัวใจของงานพัฒนาชุมชน

2) การช่วยเหลือตนเอง (Aided Self - Help) เป็นแนวทางในการพัฒนาที่ยึดเป็นหลักการสำคัญประการหนึ่ง คือ ต้องพัฒนาให้ประชาชนพึ่งตนเองได้มากขึ้น

3) ความคิดริเริ่มของประชาชน (Initiative) ในการทำงานกับประชาชนต้องยึดหลักการที่ว่า ความคิดริเริ่มต้องมาจากประชาชน

4) ความต้องการของชุมชน (Felt - Needs) การพัฒนาชุมชนต้องให้ประชาชน และองค์กรประชาชนคิดและตัดสินใจบนพื้นฐานความต้องการของชุมชนเอง

5) การศึกษาภาคชีวิต (Life - Long Education) งานพัฒนาชุมชนถือเป็นกระบวนการ
ให้การศึกษาภาคชีวิตแก่ประชาชน

ชุมชนในพระพุทธศาสนา

พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงการกำเนิดโลกและจักรวาลในอัครัญญสูตรว่า (ที.ปา. (ไทย) 11/119-
131 /89-97) การกำเนิดของชุมชนและได้วิวัฒนาการมาเรื่อยจากสมัยที่โลกพินาศแตกสลาย ผู้มีบุญ
ได้เกิดในชั้นอาภัสสรพรหม มีปิตเป็นอาหาร ไม่มีเพศ มีรัศมี อยู่ในนิมาน ต่อมาเมื่อโลกอุบัติขึ้นใหม่ ๆ
มีน้ำปกคลุม แต่จักรวาลมีตม่น ไม่มีดวงอาทิตย์ ไม่มีกลางวัน

ต่อมาเกิดพื้นดินลอยขึ้นอยู่บนผิวน้ำ (จวันดิน) มีสี กลิ่นและ รสดี จึงชิมดู พวกอื่น ๆ จึงชิม
ตาม เกิดติดใจในรส ความอยาก (ตัณหา) จึงเกิดขึ้น ทำให้ ร่างกายหยาบ รัศมีหมดไป เกิดมีดวง
อาทิตย์ ดวงจันทร์ขึ้นมาแทน เกิดดวงดาวต่าง ๆ เต็มท้องฟ้า กลางคืนกลางวันจึงมีขึ้นตามกัน เมื่อสัตว์
เหล่านั้นกินจวันดินเป็นอาหาร ร่างกายก็เปลี่ยนเป็นแข็งกล้าขึ้นทั้งผิวพรรณก็ปรากฏแตกต่างกันไป ทำ
ให้เกิดการดูหมิ่นเหยียดหยามขึ้น จวันดินหายไป แล้วก็เกิดสะเก็ดดินที่สมบูรณ์ด้วยสี กลิ่น และรสขึ้น
แทนใช้กินเป็นอาหารได้ แต่เมื่อกินเข้าไปแล้ว ร่างกายก็หยาบกระด้างยิ่งขึ้น ความทรมานของผิวพรรณ
ก็ปรากฏชัดขึ้น เกิดการดูหมิ่น ถือตัว เพราะเหตุผิวพรรณนั้นมากขึ้น สะเก็ดดินก็หายไป เกิดเครีอดิน
ซึ่งมีลักษณะคล้ายเถาผักบุ้ง สมบูรณ์ด้วย สี กลิ่น และรสขึ้นแทน ใช้กินเป็นอาหารได้ ความหยาบ
กระด้างของผิวพรรณก็ปรากฏมากขึ้น และเครีอดินก็หายไป ข้าวสาลี ไม่มีเปลือก มีกลิ่นหอม มีเมล็ด
เป็นข้าวสารก็เกิดขึ้นแทน

ต่อมาความคิดและจิตใจเกิดความยึดมั่นถือมั่น เริ่มจะเป็นเหตุให้มี การแบ่งแยกกำหนดความ
สูงต่ำเกิดทิฐิในวรรณะ และร่างกายมีวิวัฒนาการมาเรื่อย ๆ จนเริ่มปรากฏเป็นเพศหญิงเพศชาย มีการ
เสพเมถุนตามสัญชาตญาณ บางคนรังเกียจก็ไม่พอใจจึงได้เริ่มก่อสร้างบ้าน และนำอาหารมากักตุนไว้
ทำให้เกิดการเลียนแบบ จนเกิดการขาดแคลนและมีปัญหาในการละเมิดของผู้อื่น จึงได้ปรึกษารือ
ถึงวิธีการแก้ไขปัญหาดังนี้ จึงจำเป็นคัดเลือกคนมาทำหน้าที่คุ้มครองป้องกันชีวิตและทรัพย์สิน
เรียกว่า "มหาชนสมมติ" และกษัตริย์ มีหน้าที่จะต้องปกป้อง คุ้มครองอาณาเขตกว้างใหญ่ และเป็นผู้มี
คุณธรรมจริยธรรมจนเกิดความพอใจ จึงเรียกว่า "ราชา" วิวัฒนาการเหล่านี้เป็นผลมาจากความ
ต้องการภายในมนุษย์นั่นเองที่ต้องการอยู่ร่วมกันและต้องการพัฒนาแก้ไขปัญหาของกลุ่มตนเองได้

เป็นการสอนถึงตัวบุคคลว่าปัญหาย่อมเกิดจากตัวเองเป็นหลัก จะต้องฝึกฝนพัฒนาตนเองอยู่เสมอ
ต้องฝึกปฏิบัติธรรมจึงจะทำให้ไม่เกิดปัญหา พุทธธรรมนั้นเน้นที่การศึกษาพัฒนาที่เกิดจากตนเองและ
ต้องพัฒนาทั้งร่างกายและจิตใจไม่ยึดติดวัตถุ

การพัฒนาชุมชนตามแนวทางพระพุทธศาสนา

หลักการพัฒนาแบบพุทธ จะมีลักษณะดังต่อไปนี้ ยุทธศาสตร์หลักเน้นที่ “ความเป็นมนุษย์”
มากกว่า “ความปรารถนาที่จะครอบครองวัตถุ” เน้นเรื่องความสามัคคี (Solidarity) ใช้หลักการมี
ส่วนร่วม (Participation) การพัฒนาไม่ใช่เรื่องของการสงเคราะห์ แต่เป็นเรื่องของการปลดปล่อย
และหลุดพ้น (Liberation ตามทฤษฎีของพระพุทธศาสนา การพัฒนาจึงตรงกับคำว่า ภาวนา
(จันทน์ อติวัฒน์สิทธิ์, 2548 : 117) หมายถึง คุณชาติเป็นเครื่องยังกุศลให้เกิด คุณชาติเป็นเครื่องยัง
กุศลให้เจริญ ความมีสำรวมใจตั้งความปรารถนา การทำให้มีขึ้น ให้เป็นขึ้น ให้เจริญขึ้น การอบรมให้
เจริญขึ้น (ประยุทธ์ หลงสมบูรณ์, 2540 : 541) โดยพระพุทธศาสนาแสดงหลักการภาวนาหรือการ
พัฒนาไว้ว่า จะต้องดำเนินไปพร้อม ๆ กัน 4 ทาง คือ กาย ศีล จิต และปัญญา (อง.ติก.(ไทย)
20/101/337) ซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์ได้อธิบายรายละเอียดของภาวนา 4 (พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์
ปยุตโต), 2540 : 9-15) ไว้ดังนี้

1) กายภาวนา การเจริญกาย พัฒนากาย การฝึกอบรมกาย คือ การมีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูล
กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ หรือทางวัตถุ ซึ่งมีคำอธิบายไว้หลายอย่าง ได้แก่ อินทริยสังวร แปลว่า
สำรวมอินทรี 6 แต่บางแห่งแสดงไว้เพียง 5 คือ ยกเว้นใจ ให้รู้จักติดต่อกับสิ่งทั้งหลาย
ภายนอกทางอินทรีทั้งห้าด้วยดี และปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณ มิให้เกิดโทษให้กุศลธรรม
งอกงาม ให้อกุศลธรรมเสื่อมสูญ รวมทั้งการพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกาย ได้แก่ การ
บริโภค การใช้สอยต่าง ๆ ซึ่งเป็นหลักสำคัญในทางพระพุทธศาสนา คือ อาหารเครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย
และยารักษาโรค การพัฒนากายนี้เป็นการพัฒนาร่างกายให้แข็งแรง ไร้โรค มีสุขภาพดี และที่สำคัญก็
คือ การพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ เริ่มแต่ปัจจัย 4 เป็นต้นไป อย่างถูกต้องดีงาม
ในทางที่เป็นคุณประโยชน์ เช่น สัมพันธ์กับอาหาร โดยการกินเพื่อช่วยให้ร่างกายมีกำลัง มีสุขภาพดี
ไม่ใช่เพื่อบริโภคอร่อย อวดโก้แสดงฐานะ สัมพันธ์กับโทรทัศน์ โดยดูเพื่อติดตามข่าวสาร แสวงหา

ความรู้ ส่งเสริมปัญญา มิใช่เพื่อหมกมุ่นในความสนุกสนานเพลิดเพลิน หรือเอาเป็นเครื่องมือเล่นการพนัน เป็นต้น

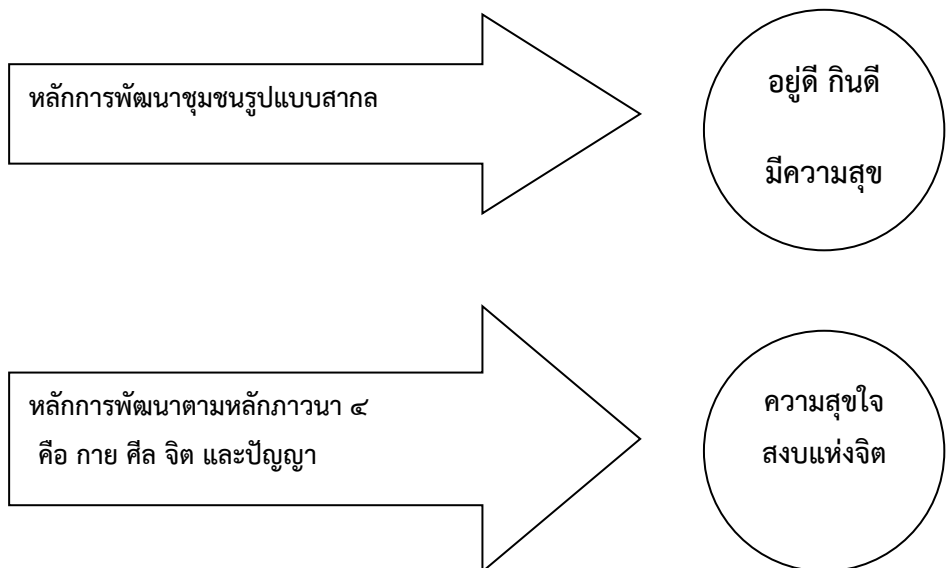
2) สิลกาวา การเจริญศีล พัฒนาความประพฤติ การฝึกอบรมศีล คือ การมีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกับสิ่งแวดล้อมทางสังคม คือ เพื่อนมนุษย์ให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย มีความสุจริตกาย วาจา ไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดี เกื้อกูลแก่กัน ซึ่งมองได้สองด้าน คือ ด้านภายในตัวเอง กับด้านภายนอก โดยที่ด้านภายใน คือ การฝึกกายวาจาให้เดินเข้าสู่ทางที่ถูกต้องปราศจากโทษ เพื่อให้เป็นพื้นฐานในการฝึกอบรมจิตต่อไป สำหรับด้านภายนอก คือ การมองในแง่ประโยชน์ของสังคม ได้แก่ การไม่เบียดเบียนกันเป็นอย่าน้อย ไม่สร้างความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่น ต่อจากนั้นเป็นศีลที่เกื้อกูลยิ่งขึ้น คือ การช่วยเหลือทางสังคมเป็นการพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางสังคมให้เป็นไปด้วยดีเริ่มแต่ไม่ก่อการเบียดเบียน ไม่ทำความเดือดร้อนแก่ผู้อื่นและสังคม ประพฤติในสิ่งที่เป็นประโยชน์เกื้อกูลต่อผู้อื่นต่อสังคม มีระเบียบวินัย ประกอบสัมมาชีพด้วยความขยันหมั่นเพียรฝึกฝนอบรมกายวาจาของตนให้ประณีต ปราศจากโทษ ก่อคุณประโยชน์และเป็นเครื่องสนับสนุนการฝึกอบรมจิตใจยิ่งขึ้นไป

3) จิตตาวา การเจริญจิต พัฒนาจิต การฝึกอบรมจิตใจ คือ การทำจิตใจให้เจริญงอกงามขึ้นในคุณธรรม ความดีงาม ความเข้มแข็งมั่นคง และความเบิกบานผ่องใสสงบสุข มีคุณภาพจิตดี มีสมรรถภาพจิตดี มีสุขภาพจิตดี เข้มแข็งมั่นคง เจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น มีเมตตา กรุณา มีฉันทะ ขยันหมั่นเพียร อดทน มีสมาธิ และสดชื่น เบิกบาน เป็นสุขผ่องใส เป็นต้น การพัฒนาจิตใจให้มีคุณสมบัติงามพร้อม ซึ่งอาจแบ่งออกเป็น 2 ด้าน ดังนี้ คือ

3.1) คุณภาพจิต คือให้มีคุณธรรมต่าง ๆ ที่เสริมสร้างจิตใจให้ดีงาม เป็นผู้มีจิตใจสูงละเอียดอ่อน เช่น มีเมตตา มีความรัก ความเป็นมิตร มีกรุณา อยากช่วยเหลือปลดปล่อยความทุกข์ของผู้อื่น มีจาคะ คือ มีน้ำใจสูง ละเอียดอ่อน เช่น มีเมตตา มีความรัก ความเป็นมิตร มีกรุณา อยากช่วยเหลือปลดปล่อยความทุกข์ของผู้อื่น มีจาคะ คือ มีน้ำใจเผื่อแผ่ มีคารวะ มีความกตัญญู เป็นต้น

3.2) สมรรถภาพจิต คือ ให้เป็นจิตที่มีความสามารถ เช่น มีสติ มีวิริยะ คือ ความเพียร มีขันติ คือ ความอดทน มีสมาธิ คือ จิตตั้งมั่นแน่วแน่ มีสัจจะ คือ ความจริงจัง มีอธิฐาน คือ ความเด็ดเดี่ยวแน่อนต่อจุดมุ่งหมาย เป็นจิตใจที่พร้อมและเหมาะที่จะใช้งานโดยเฉพาะงานทางปัญญา คือ การคิดพิจารณาให้เห็นความจริง แจ่มแจ้งชัดเจน

4) ปัญญาภาวนา การเจริญปัญญา พัฒนาปัญญา การฝึกอบรมปัญญา คือ การเสริมสร้างความรู้ความคิดความเข้าใจ และการหยั่งรู้ความจริง ให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง คือ เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามสภาวะหรือตามที่มันเป็น สิ่งทั้งหลายเป็นอย่างไร ก็รู้ตามที่มันเป็นอย่างนั้นแค่นั้น เกิดญาณุตถญาณทัสสนะ รู้เท่าทันเห็นแจ้งโลกและชีวิตตามสภาวะ สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระ ทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสและปลดพ้นจากความทุกข์ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา ต้องพัฒนาความรู้ความเข้าใจ ให้เกิดความรู้แจ้งเห็นจริง และใช้ความรู้แก้ปัญหา ทำให้เกิดสุขได้ เริ่มแต่รู้เข้าใจศิลปวิทยา เรียนรู้ถูกต้องตามเป็นจริง ไม่บิดเบือนหรือเอนเอียงด้วยอคติ (ความลำเอียง) คิดวินิจฉัยใช้ปัญญาโดยบริสุทธิ์ใจ รู้เข้าใจโลกและชีวิตตามเป็นจริง รู้จักแก้ปัญหาและทำการให้สำเร็จตามแนวทางของเหตุปัจจัย ตลอดจนรู้เท่าทันธรรมชาติของสังขาร ถึงขั้นที่ทำให้มีจิตใจเป็นอิสระหลุดพ้นจากกิเลสและความทุกข์โดยสิ้นเชิงนอกจากกระบวนการพัฒนาจิตใจหรือพัฒนาคนดังที่กล่าวมาแล้วชี้ให้เห็นดังแผนภูมินี้

การพัฒนา ก็นำเอาการพัฒนาคน และคนที่มีการพัฒนานั้น มาเป็นแกนกลางของระบบการพัฒนา ให้เป็น การพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งจะเกิดขึ้นเมื่อระบบความสัมพันธ์ขององค์ประกอบทั้ง 4 ด้าน คือ กาย ศิล จิต และปัญญา ดำเนินไปด้วยดี โดยที่ทุกส่วนเป็นปัจจัยส่งผลในทางเกื้อกูลกัน ทำให้ดำรงอยู่ดีด้วยกัน บทเรียนจากการพัฒนาสอนให้รู้ว่าการพัฒนาจะต้องดำเนินไปอย่างรอบด้านและอย่างทั่วถึง

ไม่ใช่มุ่งพัฒนาแต่เพียงด้านวัตถุอย่างเดียว โดยเฉพาะตัวคนซึ่งเป็นผู้ร่วมในกระบวนการพัฒนาและได้รับผลจากการพัฒนาโดยตรงจะต้องได้รับการพัฒนาเป็นอย่างดี และในการพัฒนานั้นส่วนสำคัญที่สุด ก็คือ จิตใจ ดังนั้นในยุคปัจจุบัน งานพัฒนาจึงหันมาให้ความสนใจแก่การพัฒนาจิตใจมากขึ้น การพัฒนาจิตใจนั้นรวมถึงการพัฒนา คุณธรรม จริยธรรม ตลอดจนสุขภาพจิตโดยทั่วไป การพัฒนาจิตใจตลอดจนการพัฒนานั้น เป็นหน้าที่หลักของพระพุทธศาสนา และพระสงฆ์มีส่วนร่วมอย่างสำคัญในการพัฒนาประเทศชาติมาโดยตลอด

หลักพุทธธรรมสำคัญที่ควรจะนำมาประยุกต์ใช้กับชุมชน มีดังนี้

- 1) เน้นการพึ่งตนเอง : ความหมายในทางพุทธธรรม คือ ความสามารถในการพัฒนาตนเอง ด้วยการพิจารณาอย่างแยบคาย
- 2) เน้นการใช้ชีวิตอย่างไม่ประมาท : เป็นข้อที่มีความสำคัญอย่างยิ่งยวดทั้งในแง่ความหมายทางธรรม และยังนำมาประยุกต์กับเศรษฐกิจได้
- 3) เน้นอหิงสา หรือการละเว้นจากการสร้างเงื่อนไขที่ก่อให้เกิดความรุนแรง
- 4) เน้นการดำเนินชีวิตและประกอบอาชีพการงานที่เป็นประโยชน์ สุจริต มีมานะอดทน สัมมาอาชีวะ
- 5) เน้นการไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น
- 6) การเน้นความซื่อสัตย์ สุจริต มีความละเอียด และเกรงกลัวการกระทำความผิด
- 7) อดตัณญตา การรู้จักตน ผู้บริหารต้องสามารถประเมินตนเองออก ว่ามีความรู้ ความสามารถมากน้อยแค่ไหน พร้อมทั้งจะพัฒนาศักยภาพของตัวเอง

สรุป

แนวคิดทางพุทธศาสนาการพัฒนาตนเป็นการเรียนรู้และการปฏิบัติเพื่อไปสู่ความพอดี หรือการมีคุณภาพของชีวิต มีความสัมพันธ์อันกลมกลืนระหว่างการดำเนินชีวิตของบุคคล กับสภาพแวดล้อมและมุ่งการกระทำตนให้มีความสุขด้วยตนเอง รู้เท่าทันตนเอง เข้าใจตนเองมากกว่าการพึ่งพาอาศัยวัตถุ จึงเป็นแนวทางการพัฒนาชีวิตที่ยั่งยืน การพัฒนาชุมชนเป็นทุนเสริมการพัฒนาความคิด ความสามารถของประชาชนให้เกิดความเชื่อมั่น ช่วยเหลือตนเอง เพื่อบ้าน และชุมชน เพื่อยก ระดับคุณภาพชีวิตให้มีมาตรฐานความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น โดยความร่วมมือของราษฎรและภาครัฐ

ภาวนา หมายถึง คุณชาติเป็นเครื่องยังกุศลให้เกิด คุณชาติเป็นเครื่องยังกุศลให้เจริญ ความมีสำรวมใจ
ตั้งความปรารถนา การทำให้มีขึ้น ให้เป็นขึ้น ให้เจริญขึ้น การอบรมให้เจริญขึ้น โดยพระพุทธศาสนา
แสดงหลักการภาวนาหรือการพัฒนาไว้ว่า จะต้องดำเนินไปพร้อม ๆ กัน 4 ทาง คือ กาย ศีล จิต และ
ปัญญา

References

- จิรพรรณ กาญจนะจิตรา. (2530). *การพัฒนาชุมชน*. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์. ศ.ดร. (2548). *สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร
: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2557). *การเป็นสมัยใหม่กับแนวคิดชุมชน*. กรุงเทพมหานคร : สร้างสรรค์.
- ป. หลงสมบุญ (ประยุทธ์ หลงสมบุญ). พันตรี. (2540). *พจนานุกรม มคอ-ไทย*. กรุงเทพมหานคร :
อาหารการพิมพ์.
- ธีรยุทธ พึ่งเทียร. (2541). *คู่มือครูยุคใหม่*, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สูตรไพศาล
- พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2540). *ธรรมะสำหรับคนหนุ่มสาว พุทธธรรมกับการพัฒนาชีวิต*.
กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา.
- พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2543), *การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยจิตวิทยาแบบยั่งยืน*. พิมพ์ครั้งที่
ที่ 2. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก.
- ไพรัตน์ เตชะรินทร์. (2524). *การบริหารงานพัฒนาชนบท*. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช.
- รัชนิกร เศรษฐโส. (2522). *สังคมวิทยาชนบท*. กรุงเทพมหานคร : คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2524). *พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน*.
กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน.
- สมาน รังสียกฤษฎ์. (2546). *การบริหารราชการไทย อดีต ปัจจุบัน อนาคต*. พิมพ์ครั้งที่ 2.
กรุงเทพมหานคร : บรรณกิจ.